

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-82-85>

УДК 355.45:339.9(100)

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ СУТНОСТІ ВІЙСЬКОВО-ТЕХНІЧНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА В УКРАЇНІ ТА СВІТІ

CONCEPTUAL APPROACHES TO DEFINING THE NATURE OF MILITARY-TECHNICAL COOPERATION IN UKRAINE AND THE WORLD

Діденко Микола Валентинович

аспірант,

Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара

ORCID: <https://orcid.org/0009-0006-1536-7683>**Джусов Олексій Анатолійович**

доктор економічних наук, професор,

Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8600-4122>**Didenko Mykola, Dzhusov Oleksii**

Oles Honchar Dnipro National University

У статті проаналізовано підходи до визначення сутності військово-технічного співробітництва (ВТС) в Україні та світі. На основі зіставлення національного законодавства України, нормативно-правових актів держав-експортерів озброєнь, документів НАТО, ЄС та спеціалізованих агентств показано відсутність єдиного підходу до дефініювання ВТС. Обґрунтовано, що вузьке трактування ВТС як сукупності заходів, пов'язаних із життєвим циклом товарів військового призначення, не охоплює сучасні форми міжнародної оборонної кооперації: стандартизацію, обмін знаннями, спільні дослідження, інституціональну та освітню взаємодію. Запропоновано функціонально-цільовий підхід до розуміння ВТС як системи взаємодій держав у трьох вимірах: озброєння і військова техніка, оборонно-промисловий комплекс та людський капітал.

Ключові слова: військово-технічне співробітництво; співпраця в сфері озброєнь; міжнародне оборонне співробітництво; оборонно-промисловий комплекс.

The article examines conceptual approaches to defining the phenomenon of military-technical cooperation (MTC) in Ukraine and abroad. On the basis of a comparative analysis of Ukrainian legislation, legal frameworks of major arms-exporting states, as well as NATO, EU and specialised agency documents, the absence of a single universal definition of MTC is demonstrated. Two broad groups of approaches are identified. The first is represented by national concepts of arms-exporting countries, where MTC is usually defined through a list of forms of interaction at different stages of the life cycle of weapons and military equipment. The second group characterises supranational and institutional approaches, in which cooperation is understood more broadly as a multi-dimensional process that starts with the joint identification of capability needs, harmonisation of standards and planning of cooperative programmes and only then leads to the creation and operation of weapons. The article argues that a strictly "life-cycle" and goods-centred legal definition of MTC does not cover a wide range of contemporary forms of defence cooperation. Building on the synthesis of national and international approaches, the paper proposes a functional and goal-oriented definition of military-technical cooperation as a system of interactions between states aimed at strengthening their military potential through the development of capabilities in three interrelated dimensions: (1) means of armed struggle (weapons, military equipment and related systems); (2) the defence industrial and technological base (production capabilities, technologies, industrial cooperation and supply chains); and (3) human capital (training of military personnel, engineers and defence-industry specialists). This conceptualisation allows both traditional and new forms of cooperation to be captured within a single analytical framework. The results have practical relevance for updating Ukraine's legal framework on MTC and for refining national security, defence-industrial and international defence-cooperation strategies.

Keywords: military-technical cooperation; armament cooperation; international defence cooperation; defence industrial base.

Постановка проблеми. Зростання військової напруженості у світі за останнє десятиліття призвело до значного збільшення оборонних витрат. Так, у період з 2015 р. по 2024 р. оборонні витрати у світі зросли на 37%, у Європі – на 83%, а в Україні – на 1750% [1]. Значна частка цих витрат припадає на закупівлю озброєнь за кордоном та інші види міжнародного військово-технічного співробітництва (ВТС). Наразі кооперація в галузі озброєнь і військової промисловості є однією з ключових цілей/інструментів зовнішньої політики в національних оборонних стратегіях багатьох держав (Німеччина, США, Франція, Японія, Україна, Польща та інші), а також займає провідне місце у програмних документах міждержавних утворень (ЄС, НАТО). [2; 3]. Водночас у світі не існує єдиного універсального визначення ВТС, і трактування цього терміну істотно відрізняється залежно від підходу конкретної держави чи організації. Метою цієї статті є формування комплексного визначення поняття ВТС, яке б урахувало наявні як вітчизняні так і зарубіжні погляди на цей вид співробітництва.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика військово-технічного співробітництва була предметом вивчення низки як національних, так і зарубіжних науковців. Так, в межах правової парадигми дослідження ВТС вивчались у роботах Севост'яненко Д.О. [4], Плетньова О.В. та Коваленко Е.В. [5], Ситника Г.П. [6]. В них автори провели аналіз нормативно-правового регулювання ВТС, його принципів, суб'єктного складу та форм реалізації. В дослідженні Севост'яненка Д.О. [4] ВТС розглядається як комплексний правовий інститут, що поєднує імпортно-експортні операції з товарами військового призначення, науково-технічну кооперацію, офсетні механізми та стандартизацію. В дослідженні Г.П. Ситника [6] ВТС розглядається через призму системи забезпечення воєнної безпеки держави.

Економічні аспекти військово-технічного співробітництва розкриті у працях В. Шемаєва, П. Толок та А. Онофрійчука [7], а також у дослідженнях Н. Васильєвої, О. Джигори та М. Дергалюка [8]. У цих роботах ВТС аналізується як чинник розвитку національного оборонно-промислового комплексу, підвищення його технологічного рівня, інтеграції у глобальні виробничі ланцюги та залучення інвестицій.

Військово-політичний вимір ВТС представлений у працях В. Намонюка [9] та О. Джуса

[10], де співробітництво у сфері озброєнь розглядається як інструмент зміцнення міжнародних партнерств, стримування загроз та формування системи колективної безпеки. У цих дослідженнях ВТС тісно пов'язується з геополітичними інтересами держав і використовується як засіб впливу у міжнародних відносинах, проте концептуальна структура самого поняття залишається вторинною щодо його політичної функції.

Організаційно-інституційний підхід до аналізу ВТС представлений у працях зарубіжних дослідників, зокрема J. J. Andersson [11], L. Scazzieri [12], та M.R. DeVore [13]. У цих роботах військово-технічне співробітництво розглядається значно ширше — як багаторівневий процес, що включає спільне планування оборонних спроможностей, гармонізацію стандартів, координацію науково-дослідних програм, управління міжнародними оборонними проектами та розподіл промислових ролей між країнами-учасниками.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Значна кількість досліджень присвячена окремим аспектам військово-технічного співробітництва: правовим, економічним, військово-політичним та ін. Деякі дослідження (Севост'яненко Д.О.) [4] проводять ґрунтовний аналіз сутності та форм ВТС, а також надають оригінальне авторське визначення самому поняттю, однак роблять це у правовому контексті. Інші дослідження присвячені аналізу форм співробітництва (Andersson J. J.) [11], але лише в рамках ЄС. Попри наявність широкого ряду досліджень, наразі відсутнє комплексне універсальне визначення військово-технічного співробітництва, яке б враховувало різні точки зору на цей вид партнерської взаємодії.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Для досягнення мети статті поставлено наступні цілі:

1. Дослідити які існують підходи до визначення ВТС в Україні та світі.
2. Провести порівняльний аналіз виявлених підходів.
3. На основі результатів порівняльного аналізу сформулювати комплексне визначення ВТС.

Виклад основного матеріалу дослідження. Термін «військово-технічне співробітництво» широко використовується в українському законодавстві для позначення міжнародної взаємодії у сфері оборонної промисловості, озброєнь і військової техніки. Саме поняття перейшло в українське правове

поле від СРСР (воно залишилось також і в інших пострадянських країнах, а в ЄС та США використовуються інші терміни). В національному правовому полі сам термін активно вживається з 1990-х років, коли між Україною та іншими країнами СНД було підписано ряд угод про ВТС. Але в цих угодах не наводилася чітка дефініція самого поняття ВТС, а лише вказувались окремі напрямки співробітництва (НДДКР, виробництво, обслуговування та ін.).

Перше законодавче визначення ВТС в національному правовому полі надане в Концепції військово-технічного співробітництва України з іноземними державами на період до 2010 року (№ 913/2003). В ній ВТС розглядається як сукупність цілеспрямованих заходів, пов'язаних із розробленням, виробництвом, ремонтом, модернізацією, знищенням (утилізацією) і міжнародними передачами товарів військового призначення. В основу такого підходу до визначення ВТС покладений перелік стандартних етапів життєвого циклу озброєння та військової техніки.

Також, з того часу в національній правовій сфері відбулось декілька спроб прийняти профільний закон про ВТС, а саме: проекти законів «Про військово-технічне співробітництво з іноземними державами» № 4228 від 06.10.2003, № 7639 від 13.06.2005, 2388 від 20.10.2006, 4083 від 15.10.2007, 1209 від 13.12.2007, 2401а від 21.06.2013, та № 5479 від 02.12.2016. Проте, цільовий закон про ВТС так і не був прийнятий, а останній проект закону був відкликаний в 2019 р. Але в зазначених проектах закону дефініція ВТС проводилась також на основі стадій життєвого циклу озброєння та військової техніки, але з додаванням тих чи інших невеликих доповнень.

Паралельно з цим відбулось підписання низки угод про ВТС між Україною та окремими зарубіжними партнерами (Алжир, Білорусь, Казахстан, Перу, Угорщина, КНР, Німеччина, Італія, Катар, ОАЄ, М'янма, та ін.). В цих угодах ВТС визначалося або аналогічно до концепції військово-технічного співробітництва до 2010 р. (на основі стадій життєвого циклу), або шляхом надання переліку окремих напрямків співробітництва (проведення спільних досліджень, проектування, виготовлення, обміну досвідом і т.д.).

Також поняття військово-технічного співробітництва зафіксоване в Стратегії воєнної безпеки (Указ Президента № 121/2021), Стратегії національної безпеки України (Указ Президента № 392/2020), Стратегії розвитку

оборонно-промислового комплексу України (Указ Президента № 372/2021), законі «Про державний контроль за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання» (2003 р.), законі «Про національну безпеку України» (2018 р.), законі «Про оборонні закупівлі» № 808-IX від 17.07.2020. Проте в цих документах не надається визначення поняття ВТС, а лише зазначаються його окремі елементи або закріплюється високий пріоритет ВТС як елементу державної політики.

Окрім правової сфери, станом на сьогодні існує декілька підходів до визначення ВТС серед українських дослідників (Таблиця 1).

В цілому, підходи вітчизняних авторів до визначення ВТС базуються на виокремленні найбільш важливих форм співробітництва, або фаз життєвого циклу озброєння та військової техніки.

Дещо інші підходи зустрічаються в зарубіжній практиці. За кордоном замість терміну «військово-технічне співробітництво» для позначення міжнародної взаємодії у сфері оборонної промисловості, озброєнь і військової техніки використовується декілька термінів-аналогів: «armament cooperation», «defence-technical cooperation», «defence industrial cooperation», «defence procurement cooperation», «international defense cooperation». Серед зарубіжного термінологічного апарату існує 2 напрямки визначень ВТС: терміни з фокусом на військову промислово-технологічну співпрацю та терміни з фокусом на закупівлю озброєнь та військової техніки.

В ході аналізу зарубіжних підходів до визначення ВТС було розглянуто 3 групи суб'єктів: міжнародній організації, окремі країни та окремі дослідники.

В рамках аналізу підходів міжнародних організацій було вирішено дослідити як ВТС розглядаються в НАТО, Європейському оборонному агентстві (EDA) та Організації співпраці в галузі озброєнь (OSCE). В НАТО для реалізації ВТС у 1966 р. була створена Конференція національних директорів з озброєнь (CNAD). Вона має статус вищого дорадчого комітету Північноатлантичного альянсу. В підході CNAD ВТС розуміється як:

- спільна розробка, проведення НДДКР, виробництво та закупівля озброєнь, військової техніки та систем;
- координація вимог щодо стандартизації, сумісності та взаємодії обладнання;
- сумісне вирішення технічних та індустріальних викликів оборони [18].

Таблиця 1

Підходи вітчизняних дослідників до визначення ВТС

№	Автор	Визначення
1	Севост'яненко Д.О.	Військово-технічне співробітництво є диференційованим процесом співробітництва між державами, який спрямований на отримання ними політичних та економічних вигід, а також на поглиблення взаємозв'язків між ними, та має такі складники: – імпорт товарів, робіт та послуг оборонного призначення на користь власних збройних сил, інших військових формувань та правоохоронних органів з метою забезпечення державного суверенітету та безпеки життєдіяльності населення; – експорт товарів, робіт та послуг оборонного призначення для стимулювання розвитку вітчизняного оборонно-промислового комплексу; – науково-технічна, дослідно-конструкторська та технологічна кооперація між державами (обмін досвідом, взаємна розробка, виготовлення, модернізація та ремонт озброєння, спільне проведення робіт з утилізації непридатного використання озброєння та військової техніки, уніфікація та стандартизація озброєння та військової техніки тощо); – офсетна діяльність [4].
2	Софронов О.О.	Під поняттям «військово-технічне співробітництво» слід розуміти два основних типи відносин між державами. По перше, це – трансфери озброєння та військової техніки, технологій подвійного використання, а також надання послуг військово-технічного характеру. При цьому необхідно підкреслити, що мова йде не тільки про трансфери, оскільки останнім часом економічний (комерційний) підхід, що домінував і піднімався на щит провідними експортерами в перші роки по закінченні «холодної війни» (не беручи до уваги підхід до ВТС колишнього СРСР), змінився більш комплексним підходом, який містить також стратегічні військово-політичні моменти і водночас передбачає і безвідплатні або лізингові постачання. По-друге, найважливішим елементом ВТС є спільні науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи, виробництво, маркетинг і продаж зразків озброєння [14]
3	В. Шемаєв, П. Толок, А.Онофрійчук	Військово-технічне співробітництво – це міжнародна діяльність органів виконавчої влади, інших державних органів та суб'єктів господарювання України з розвитку (здійснення) співробітництва з іноземними державними та міжнародними організаціями у сфері розроблення, виробництва, експлуатації (обслуговування, ремонту, модернізації), знищення або утилізації та міжнародних передач товарів військового призначення, товарів подвійного використання, які призначені для військового кінцевого використання, що здійснюється відповідно до міжнародних договорів і зовнішньоекономічних договорів (контрактів) [15]
4	Мокляк С.П., Бегма В.М.	Військово-технічне співробітництво – специфічна сфера політики держави, що є не лише джерелом засобів для розвитку економіки та підтримання науково-технічного й виробничого потенціалу держави, а й інструментом її зовнішньої політики, забезпечуючи політичну, економічну, технологічну та воєнну присутність країни в різних регіонах [16]
5	Джус О.А.	Військово-технічне співробітництво – діяльність уповноважених органів державної влади, установ, організацій і підприємств, пов'язана з розробкою, виробництвом, реалізацією або закупівлею продукції військового призначення, а також – з плануванням, координацією, організацією і здійсненням міжнародного обміну продукцією та послугами військового призначення [17]

Джерело: сформовано авторами на основі [4; 14; 15; 16; 17]

Також в підході CNAD зазначається, що одним із компонентів їх діяльності є також визначення можливостей для співпраці в зазначених напрямках. Це важливо, оскільки в такому випадку співпраця починається ще на етапі аналізу можливостей та загроз. Тобто, кооперація відбувається на більш ранньому етапі, а не коли вже виявлена необхідність в співпраці за тим чи іншим напрямком. І це відмінно від підходів до ВТС багатьох країн (в т.ч. і України), де передбачається, що аналіз можливостей і загроз відбувається на національному рівні.

Досить схожим до підходу НАТО є і концепція ВТС Європейського оборонного агентства. EDA військово-технічне співробітництво визначає через спільну реалізацію повного «циклу розвитку оборонних спроможностей» / «оборонного потенціалу» («full development cycle of military capabilities»). Цей цикл включає:

- Визначення спільних потреб та пріоритетів на рівні ЄС для забезпечення того, щоб збройні сили держав-членів ЄС мали можливості, які їм фактично потрібні,
- Забезпечення спільних оборонних досліджень, технологій та інновацій для підготовки майбутнього оборони ЄС,
- Гармонізація вимог та участь у спільному розвитку можливостей, забезпечуючи при цьому оперативну сумісність,
- Агрегування попиту на спільні закупівлі для заповнення дефіциту можливостей,
- Взаємодія з цивільною та оборонною політикою ЄС, озвучування спільних позицій міністерств оборони [19].

Тобто підхід EDA є також більш широким. В ньому ВТС виникає не при проектуванні нового озброєння, а ще на етапі розробки стандартів, аналізу спільних потреб, можливостей та пріоритетів (для задоволення яких буде розроблятися те чи інше озброєння).

Також досить схожим щодо визначення ВТС є підхід OCCAR. В парадигмі цієї організації ВТС розглядається через призму реалізації спільних оборонних програм. Відповідно до стандартної моделі менеджменту OCCAR (Conventional Programme Management Model), така програма включає шість етапів життєвого циклу: Preparation (підготовка), Definition (формування), Development (розробка), Production (виготовлення), In-Service (обслуговування в експлуатації) і Disposal (утилізація).

В рамках цієї концепції життєвий цикл системи озброєння – це лише одна зі складових частин життєвого циклу всієї програми.

Окрім самої системи озброєння, такий підхід включає також комплекс заходів, до яких відносяться у тому числі розподіл промислових робіт між країнами-учасницями, управління ризиками, стандартизацію, механізми фінансування, обмін технологіями, логістику, системну підтримку, навчання персоналу, просування на міжнародному ринку і т.д. Таке бачення проблематики співробітництва є більш комплексним і краще підходить для реалізації масштабних міжнародних програм зі створення технологічно складних систем озброєння, що потребують ширшого кола країн-учасників, складнішої системи взаємодії та є технологічно більш комплексними.

Для того, щоб проаналізувати підходи окремих держав до визначення ВТС, було створено статистичну вибірку із 7 країн, що займають провідні місця серед світових експортерів озброєнь та проаналізовано, яким чином визначається ВТС в нормативних документах кожної з цих країн (таблиця 2).

Також в рамках дослідження було розглянуто підходи до визначення ВТС ряду зарубіжних дослідників. Так, Marc R. DeVore визначає співпрацю у сфері озброєнь як взаємодію, що спрямована на вирішення 5 різних, але взаємопов'язаних завдань: співпраця в галузі НДДКР, спільна адаптація (уніфікація) технічних стандартів, співпраця з питань озброєнь, міжнародна інтеграція та регулювання оборонної промисловості і ринків, взаємодія в частині логістики та обслуговування [27].

T. Ross визначає співпрацю в галузі озброєнь («international armament cooperation») як комплекс програм у сфері співпраці в галузі безпеки та оборони, що включають технічне та оборонно-промислове співробітництво, зокрема спільні дослідження, розробки, випробування та оцінку оборонних технологій, систем або обладнання, а також закупівлю іноземних технологій, обладнання, систем або матеріально-технічного забезпечення [28].

Досить комплексну характеристику ВТС надає Jan Joel Andersson. Він виокремлює 6 видів такого співробітництва: (1) загальне придбання («common acquisition»), (2) спільне придбання («joint acquisition»), (3) паралельне придбання («parallel acquisition»), (4) загальні закупівлі («common procurement»), (5) спільні закупівлі («joint procurement»), (6) паралельні закупівлі («parallel procurement») військової продукції. Процес придбання є більш широким терміном і включає аналіз, затвердження вимог, бюджетне затвердження, розробку, закупівлю, постачання, підтримку та утиліза-

Таблиця 2

Підходи провідних країн-експортерів зброї до визначення ВТС

№	Країна	Визначення
1	США*	«Міжнародне співробітництво в галузі озброєнь» («international armament cooperation») – співробітництво в галузі спільних досліджень, розробки, випробування, оцінки оборонних технологій, систем та обладнання, а також закупівель іноземних технологій, обладнання, систем або рішень з логістичної підтримки [20]
2	Франція	«Співпраця в галузі озброєнь» («coopération dans le domaine de l'armement») – співпраця в галузі: придбання, виробництва, модернізації та ремонту озброєнь і військової техніки; визначення напрямків програм співпраці з метою придбання озброєнь та військової техніки; вивчення можливостей експорту оборонних систем і техніки, вироблених в рамках спільних програм розробки та виробництва; проведення випробувань та оцінок в галузі озброєння та військової техніки; підготовки фахівців у зазначених галузях [21]
3	Великобританія	«Міжнародне оборонне співробітництво» («international defense cooperation») / «Міжнародне оборонне співробітництво в галузі досліджень, потенціалу та промисловості» («International Defense Research, Capability and Industrial Cooperation») – вид міжнародного оборонного співробітництва, спрямованого на: забезпечення потенціалу (Delivering capability), підвищення цінності (Improving value), розвиток технологій (Advancing technology), інновації (Innovation), взаємодію (Interoperability), підтримку промисловості (Enabling industry), зміцнення відносин Великобританії (Enabling UK relationships) [22]
4	Італія	«Міжнародне співробітництво в галузі оборонної промисловості» («cooperazione internazionale nel settore dell'industria difesa») – співробітництво в частині проведення спільних технологічних досліджень і розробок, виробництва, комерціалізації та сервісного забезпечення військових систем [23]
5	Ізраїль	«Міжнародне оборонне співробітництво» («international defense cooperation») – взаємодія, що виникає в процесі передачі оборонного обладнання, трансферу оборонних ноу-хау та надання оборонних послуг, включаючи проектування, розробку, виготовлення, складання, перевірку, модернізацію, модифікацію, ремонт, технічне обслуговування, експлуатацію, пакування, навчання, підготовку, консультування [24]
6	Іспанія	«Військово-технічне співробітництво» - сукупність спільних операцій, пов'язаних з експортом/імпортом матеріальних засобів і технологій у сфері оборони, включаючи спільні дослідження, розробки, виробництво (у т.ч. ліцензійне), технічну підтримку, навчання та обслуговування [25]
7	Південна Корея	Військово-технічне співробітництво – спільні дії у сфері експорту/імпорту військової продукції, передачі оборонних технологій та надання відповідних послуг (включаючи спільні дослідження і розробки, передачу ноу-хау, ліцензування, спільне виробництво, навчання, технічне обслуговування та післяпродажну підтримку) [26]

Джерело: сформовано авторами на основі [20; 21; 22; 23; 24; 25; 26]

цію військової продукції. Закупівля є більш вузьким терміном і включає безпосередньо закупівлю, постачання, підтримку та утилізацію військової продукції [11].

Узагальнюючи зарубіжні підходи до визначення ВТС, можна умовно розділити їх на 2 групи. До першої групи відносяться під-

ходи міжнародних організацій, а також Великобританії і деяких зарубіжних дослідників. За своїм характером вони є більш широкими та комплексними. В них початок співробітництва передбачається ще на таких ранніх етапах як визначення спільних потреб та спроможностей, узгодження стандартів, фор-

мування архітектури спільних програм і т.п. До другої групи відносяться національні підходи окремих країн (за виключенням Великобританії) та частини зарубіжних дослідників. В них дається перелік окремих форм ВТС, як то спільні дослідження, розробка, виробництво і т.п. За своїм характером вони розглядаються військово-технічне співробітництво більш локалізовано.

Зазначимо, що розглянуті нами національні та зарубіжні підходи до визначення ВТС є досить вивіреними, раціональними і, більш того, такими, що знайшли своє підтвердження в практичній діяльності, будучи зафіксованими в керівних нормативно-правових документах. Проте, сучасні швидкі зміни основного предмету ВТС – систем озброєнь – призводять до трансформації і форм співпраці.

Так, на сьогодні оновлення технологічних циклів в деяких сферах озброєнь (БПЛА, РЕБ, ППО) відбувається дуже динамічно та може здійснюватися навіть по декілька разів в рамках однієї військової операції. В окремих випадках такі технологічні зміни суттєво впливають на хід і результати бойових дій [29]. Прикладами таких революційних технологічних змін можна віднести використання FPV дронів, дронів з оптиковолоконним управлінням, оптичних приладів наведення та mesh мереж на ударних БПЛА дальньої дії тощо. Протидія технічним викликам такого роду вимагає активних адаптивних дій, що повинні бути реалізовані завчасно або в якнайкоротші терміни. Це потребує системної взаємодії між широким колом спеціалістів з різних як національних так і зарубіжних організаційних структур (в т.ч. військових, інженерів з різних галузей промисловості, наукових та адміністративних кадрів тощо). Така кооперація може полягати в спільному моніторингу технологічного середовища, оцінці можливостей і загроз що виникають в результаті технологічного розвитку, пошуку термінових рішень для тих чи інших проблем. За своєю формою ці заходи можуть мати вигляд створення спільних тимчасових або постійних спеціалізованих робочих груп, цільових хакатонів для вирішення тих чи інших проблем, обміну досвідом, трансферу технологій, тематичних семінарів, конференцій, уніфікації стандартів, консалтинг, різних форм військової освіти тощо.

На сьогодні ВТС – це не просто торгівля зброєю чи військовим обладнанням, а складний багатовимірний процес. Якщо ВТС роз-

глядати як взаємодію на якомусь із життєвих циклів військової продукції (національний підхід), то тут «випадають» такі важливі форми співпраці як спільне визначення технічних вимог, формування програми з розробки/виробництва, обмін технологіями, розподіл промислових робіт між країнами-учасниками, управління ризиками і т.д. Ці аспекти можна урахувати, якщо використовувати підхід OCCAR і розглядати ВТС як взаємодію на етапах життєвого циклу оборонної програми. Але, в такому випадку «за рамками» ВТС залишаються такі важливі форми співпраці як оцінка потенційних можливостей і загроз, уніфікацію військових і промислових стандартів, забезпечення оперативної сумісності, координація наукових досліджень і т.д. Урахування цих аспектів включають комплексні підходи Європейського оборонного агентства та НАТО. Але в цих підходах не говориться про такі популярні наразі форми співпраці як проведення цільових хакатонів, створення спеціалізованих робочих груп, різноманітні освітні заходи тощо.

З огляду на це, доцільним є розробка такого підходу до визначення ВТС, який би включав всі як вище зазначені форми ВТС, так і можливі перспективні. На наш погляд це можна зробити на основі аналізу цілей співробітництва та сфер їх реалізації. Так, військово-технічне співробітництво має безліч форм (спільні дослідження, стандартизація, виробництво військової техніки чи обладнання, проведення спеціалізованих освітніх заходів тощо). Але головною принциповою метою кожної форми співробітництва в абстрагованому виді є збільшення військового потенціалу в тій чи іншій сфері. Наразі ми можемо виокремити 3 такі сфери:

1. Засоби ведення збройної боротьби (озброєння, військова техніка та обладнання);
2. Засоби виробництва (військово-промисловий комплекс);
3. Людський капітал (військовослужбовці та працівники військово-промислового комплексу).

Наприклад, якщо мова йде про проведення спільних досліджень у військово-промисловій сфері, то їх кінцевим результатом є розробка тої чи іншої технології, використання якої дозволить покращити характеристики озброєння. Уніфікація стандартів із зарубіжними партнерами приводить до спрощення промислової кооперації та підвищення загальної ефективності виробництва. В такому випадку і спільні дослідження, і уніфікація стандартів

призводить до одної цілі – росту спроможностей у сфері ВПК (за рахунок можливостей більш ефективного виробництва досконалішої військової продукції).

При організації спільного виробництва озброєння і військової техніки кінцевим результатом є отримання готової продукції військового призначення для розширення національних спроможностей щодо використання засобів ведення збройної боротьби.

Результатом проведення спеціалізованих освітніх заходів (як для військових, так і для працівників ВПК) є підвищення їх кваліфікаційних знань та навичок, що, в свою чергу, також підвищує їх рівень спроможностей під час виконання професійних завдань.

Таким чином, мета всіх зазначених форм ВТС – підвищення військового потенціалу шляхом розширення національних спроможностей у сферах озброєння, ВПК та задіяного людського капіталу.

Висновки. У ході дослідження встановлено, що у світовій та національній практиці не існує єдиного універсального підходу до визначення поняття військово-технічного співробітництва (ВТС). На основі порівняльного аналізу нормативно-правових актів України, стратегічних документів іноземних держав, підходів міжнародних організацій та наукових праць вітчизняних і зарубіжних дослідників ідентифіковано дві концептуальні групи трактувань ВТС. Перша – національні підходи країн-експортерів озброєнь, у яких ВТС визначається переважно через перелік конкретних форм співпраці на етапах життєвого циклу озброєнь і військової техніки (дослідження, розробка, виробництво, модернізація, ремонт, утилізація, експорт/імпорт, передача технологій тощо). Друга група представлена підходами наднаціональних інституцій (NATO,

EDA, OCCAR) та окремих держав, де ВТС трактується більш комплексно – як багатовимірний процес, що починається на ранніх етапах формування спільних оборонних потреб, гармонізації стандартів, планування програм і лише згодом переходить до створення та експлуатації систем озброєнь.

Проведений аналіз показав, що традиційні дефініції ВТС, засновані лише на взаємодії у межах життєвого циклу озброєнь, не охоплюють низку сучасних форм кооперації, зокрема: спільне прогнозування технологічних загроз, стандартизацію та інтероперабельність, обмін знаннями, технічну та освітню кооперацію, діяльність експертних робочих груп, хаектонів, інноваційних платформ тощо. В умовах швидкої технологічної динаміки та гібридного характеру сучасних війн саме ці форми кооперації дедалі більше впливають на оборонні спроможності і тому мають бути інтегровані у цілісне бачення ВТС.

На підставі узагальнення наукових та практичних підходів запропоновано функціонально-цільовий підхід до визначення поняття ВТС, в межах якого співробітництво розглядається як система взаємодій, спрямованих на підвищення військового потенціалу держави шляхом розширення спроможностей у сферах озброєння, ВПК та задіяного людського ресурсу. Такий підхід дозволяє інтегрувати як традиційні, так і новітні форми ВТС, забезпечуючи ширше, адаптивне та стратегічно орієнтоване розуміння співпраці у сфері оборонних технологій та промисловості. Він має прикладне значення для формування нової національної законодавчої бази у сфері ВТС, а також для уточнення положень стратегічних документів України у сфері національної безпеки, оборонно-промислової політики та міжнародного оборонного партнерства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. SIPRI. Trends in world military expenditure, 2024. Стокгольм : Stockholm International Peace Research Institute, 2025. URL: <https://www.sipri.org/publications/2025/sipri-fact-sheets/trends-world-military-expenditure-2024> (дата звернення: 22.01.2026).
2. Federal Ministry of Defence (Germany). National security and defence industry strategy. Берлін, 2024. URL: <https://www.bmvg.de/resource/blob/5873628/138fddf8112609dfdc3ea44a52ba9195/dl-national-security-and-defence-industry-strategy-data.pdf> (дата звернення: 22.01.2026).
3. Secrétariat général de la défense et de la sécurité nationale. Revue nationale stratégique 2022. Париж, 2022. URL: <https://www.vie-publique.fr/files/rapport/pdf/287163.pdf> (дата звернення: 22.01.2026).
4. Севост'яненко Д.О. Правове регулювання військово-технічного співробітництва України. Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису. Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії у галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право». КНУ ім. Тараса Шевченка, Київ, 2024.

5. Плетньов О. В., Коваленко Є. В. Технічне співробітництво України як фактор забезпечення відсічі збройній агресії РФ. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2025. № 1 (34). С. 588–603. DOI: <https://doi.org/10.32631/vsa.2025.1.46>.
6. Ситник Г.П. Організаційно-правові засади забезпечення воєнної безпеки України : курс лекцій. Київ : ТОВ «САК Лтд.», 2023. 112 с.
7. Шемаєв В., Толоч П., Онофрійчук А. Міжнародне військово-технічне співробітництво в умовах збройної агресії та пріоритети розвитку оборонної промисловості України. *Міжнародна економічна політика*. 2023. № 1 (38). С. 103–116.
8. Васильєва Н., Джигора О., Дергалюк М. Економічні аспекти військово-технічного співробітництва : оцінка ефективності та перспектив розвитку. *Економіка та суспільство*. 2024. № 69. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-69-142>.
9. Намонюк В. Розвиток військово-технічного співробітництва України з іноземними партнерами в умовах глобальних трансформацій безпекового середовища. *Економіка та суспільство*. 2025. № 71. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-71-172>.
10. Джус О. Міжнародне військове партнерство як засіб забезпечення воєнної безпеки України. *European Political and Law Discourse*. 2018. Vol. 5. P. 54–61.
11. Andersson J. J. Buying weapons together (or not) : joint defence acquisition and parallel arms procurement (Brief No. 7). European Union Institute for Security Studies, 2023. URL: <https://www.iss.europa.eu/publications/briefs/buying-weapons-together-or-not> (дата звернення: 22.01.2026).
12. Scazzieri L. Rebuilding Europe's defences : how to unlock a coordinated defence surge (Brief No. 22). European Union Institute for Security Studies, 2025. URL: <https://www.iss.europa.eu/publications/briefs/rebuilding-europes-defences-how-unlock-coordinated-defence-surge> (дата звернення: 22.01.2026).
13. DeVore M. R. International armaments collaboration and the limits of reform. *Defence and Peace Economics*. 2014. Vol. 25. № 4. P. 415–443. DOI: <https://doi.org/10.1080/10242694.2013.793530>.
14. Софронів О. О. Військово-технічне співробітництво як складова державної політики України. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2010. Вип. 92. Ч. 2. С. 138–143.
15. В. Шемаєв, П. Толоч, А. Онофрійчук. Міжнародне військово-технічне співробітництво в умовах збройної агресії та пріоритети розвитку оборонної промисловості України / Шемаєв Володимир, Толоч Поліна, Онофрійчук Андрій // *Міжнародна економічна політика*. 2023. № 1. С. 103–116.
16. Мокляк С. П., Бегма В. М. Військово-технічне співробітництво в умовах глобалізації : аналітична доповідь. *Український вимір : матеріали круглого столу / за заг. ред. О. Литвиненка*. Київ : НІСД, 2011. 80 с.
17. Джус О. А. Військово-технічне співробітництво як визначальний напрям міжнародного військового партнерства. *Політичні проблеми міжнародних систем та глобального розвитку* : тези доп. Київ : Військовий інститут Київського національного університету ім. Тараса Шевченка, 2018.
18. North Atlantic Treaty Organization (NATO). Conference of National Armaments Directors (CNAD) [Електронний ресурс]. URL: <https://www.nato.int/en/about-us/organization/nato-structure/conference-of-national-armaments-directors-cnad> (дата звернення: 22.01.2026).
19. European Defence Agency (EDA). Mission and functions [Електронний ресурс]. URL: <https://www.eda.europa.eu/who-we-are/Missionandfunctions> (дата звернення: 22.01.2026).
20. Defense Security Cooperation Agency. (n.d.). International armaments cooperation programs (IACP). In Security assistance management manual (SAMM). U.S. Department of Defense.
21. France. Décret n° 2011-1606 du 22 novembre 2011 portant publication de l'accord entre le Gouvernement de la République française et le Gouvernement de la République du Kazakhstan relatif à la coopération dans le domaine de l'armement (signé à Astana le 6 octobre 2009). *Journal officiel de la République française*. 2011. № 0272.
22. Ministry of Defence (United Kingdom). Defence and Security Industrial Strategy: a strategic approach to the UK's defence and security industrial sectors (CM 410). Лондон, 2021.
23. Ministero della Difesa. Direttiva per la politica industriale della difesa. Roma : Ministero della Difesa, 29 luglio 2021.
24. State of Israel. Defense Export Control Law, 5766–2007. Jerusalem : Ministry of Justice, 2007.
25. Gobierno de España. Ley 53/2007, de 28 de diciembre, sobre el control del comercio exterior de material de defensa y de doble uso (BOE-A-2007-22437). Мадрид : Boletín Oficial del Estado, 2007. URL: <https://www.boe.es/buscar/doc.php?id=BOE-A-2007-22437> (дата звернення: 22.01.2026).
26. Republic of Korea. Defense Technology Security Act. Seoul : Korea Legislation Research Institute, 2015. URL: https://elaw.klri.re.kr/eng_service/lawView.do?hseq=38501 (дата звернення: 22.01.2026).

27. DeVore M. R. Organizing international armaments cooperation : institutional design and path dependencies in Europe. *European Security*. 2012. Vol. 21. № 3. P. 432–458. DOI: <http://dx.doi.org/10.1080/09662839.2012.667806>

28. Ross T. DoD's international armament cooperation: a unique opportunity for transformative change. Вашингтон, D.C.: Center for Strategic and International Studies, 2017.

29. Watling J., Reynolds N. Preliminary lessons from Ukraine's offensive operations : 2022–23. Лондон : Royal United Services Institute, 20 листопада 2023. URL: <https://www.rusi.org/explore-our-research/publications/special-resources/preliminary-lessons-ukraines-offensive-operations-2022-23> (дата звернення: 22.01.2026).

REFERENCES:

1. SIPRI. (2025). Trends in world military expenditure, 2024. Stockholm International Peace Research Institute. <https://www.sipri.org/publications/2025/sipri-fact-sheets/trends-world-military-expenditure-2024> (accessed December 10, 2025).

2. Federal Ministry of Defence (Germany). (2024). National security and defence industry strategy. <https://www.bmvg.de/resource/blob/5873628/138fddf8112609dfdc3ea44a52ba9195/dl-national-security-and-defence-industry-strategy-data.pdf> (accessed December 10, 2025).

3. Secrétariat général de la défense et de la sécurité nationale (SGDSN). (2022). National strategic review 2022. <https://www.vie-publique.fr/files/rapport/pdf/287163.pdf> (accessed December 10, 2025).

4. Sevostianenko, D. O. (2024). Legal regulation of military-technical cooperation of Ukraine (PhD thesis). Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv.

5. Pletnov, O. V., & Kovalenko, Ye. V. (2025). Tekhnichne spivrobitnytstvo Ukrainy yak faktor zabezpechennia vidsichi zbroinoi ahresii RF [Technical cooperation of Ukraine as a factor in ensuring resistance to the armed aggression of the Russian Federation]. *Visnyk Kryminolohichnoi asotsiatsii Ukrainy – Bulletin of the Criminological Association of Ukraine*, 34(1), 588–603. <https://doi.org/10.32631/vca.2025.1.46> (in Ukrainian).

6. Sytnyk, H. P. (2023). Orhanizatsiino-pravovi zasady zabezpechennia voiennoi bezpeky Ukrainy: kurs lektsii [Organizational and legal foundations of ensuring Ukraine's military security: Lecture course]. Kyiv: SAK Ltd. (in Ukrainian).

7. Shemaiev, V., Tolok, P., & Onofriichuk, A. (2023). Mizhnarodne viiskovo-tekhniche spivrobitnytstvo v umovakh zbroinoi ahresii ta priority rozvytku oboronnoi promyslovosti Ukrainy [International military-technical cooperation under the conditions of armed aggression and priorities for the development of Ukraine's defence industry]. *International Economic Policy*, 1(38), 103–116. (in Ukrainian).

8. Vasylieva, N., Dzhyhora, O., & Dergaliuk, M. (2024). Ekonomichni aspekty viiskovo-tekhnichego spivrobitnytstva : otsinka efektyvnosti ta perspektyv rozvytku [Economic aspects of military-technical cooperation: Efficiency assessment and development prospects]. *Ekonomika ta suspilstvo – Economy and Society*, 69. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-69-142> (in Ukrainian).

9. Namoniuk, V. (2025). Rozvytok viiskovo-tekhnichego spivrobitnytstva Ukrainy z inozemnyimi partnerami v umovakh hlobalnykh transformatsii bezpekovogo seredovyshcha [Development of Ukraine's military-technical cooperation with foreign partners under conditions of global transformations of the security environment]. *Ekonomika ta suspilstvo – Economy and Society*, 71. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-71-172> (in Ukrainian).

10. Dzhus, O. (2018). International military partnership as a means of ensuring the military security of Ukraine. *European Political and Law Discourse*, 5(2), 54–61.

11. Andersson, J. J. (2023, April 3). Buying weapons together (or not): Joint defence acquisition and parallel arms procurement (EUISS Brief No. 7). *European Union Institute for Security Studies*. <https://www.iss.europa.eu/publications/briefs/buying-weapons-together-or-not>

12. Scazzieri, L. (2025, September 23). Rebuilding Europe's defences: How to unlock a coordinated defence surge (EUISS Brief No. 22). *European Union Institute for Security Studies*. <https://www.iss.europa.eu/publications/briefs/rebuilding-europes-defences-how-unlock-coordinated-defence-surge>

13. DeVore, M. R. (2014). International armaments collaboration and the limits of reform. *Defence and Peace Economics*, 25(4), 415–443. <https://doi.org/10.1080/10242694.2013.793530>

14. Sofronov, O. O. (2010). Viiskovo-tekhniche spivrobitnytstvo yak skladova derzhavnoi polityky Ukrainy [Military-technical cooperation as a component of the state policy of Ukraine]. *Aktualni problemy mizhnarodnykh vidnosyn – Current Problems of International Relations*, 92(2), 138–143. (in Ukrainian)

15. Shemaiev, V., Tolok, P., & Onofriichuk, A. (2023). International military-technical cooperation under the conditions of armed aggression and priorities for the development of the defence industry of Ukraine. *International Economic Policy*, 1, 103–116.

16. Mokliak, S. P., & Behma, V. M. (2011). Viiskovo-tehnichne spivrobitnytstvo v umovakh hlobalizatsii : analitichna dopovid [Military-technical cooperation under conditions of globalisation: Analytical report]. In O. Lytvynenko (Ed.), *Ukrainskyi vymir : materialy kruhloho stolu* [Ukrainian dimension: Round table proceedings] (pp. 1–80). Kyiv: National Institute for Strategic Studies. (in Ukrainian).
17. Dzhush, O. A. (2018). Viiskovo-tehnichne spivrobitnytstvo yak vyznachalnyi napriamok mizhnarodnoho viiskovoho partnerstva [Military-technical cooperation as a key direction of international military partnership]. *Politychni problemy mizhnarodnykh system ta hlobalnoho rozvytku* [Political problems of international systems and global development]. Kyiv: Military Institute, Taras Shevchenko National University of Kyiv. (in Ukrainian).
18. North Atlantic Treaty Organization (NATO). (n.d.). Conference of National Armaments Directors (CNAD). <https://www.nato.int/en/about-us/organization/nato-structure/conference-of-national-armaments-directors-cnad> (accessed December 10, 2025).
19. European Defence Agency (EDA). (n.d.). Mission and functions. <https://www.eda.europa.eu/who-we-are/Missionandfunctions> (accessed December 10, 2025).
20. Defense Security Cooperation Agency. (n.d.). International armaments cooperation programs (IACP). In *Security assistance management manual (SAMM)*. U.S. Department of Defense.
21. Government of France. (2011). Decree No. 2011-1606 of 22 November 2011 publishing the Agreement between the Government of the French Republic and the Government of the Republic of Kazakhstan on cooperation in the field of armaments (signed in Astana, 6 October 2009). *Journal officiel de la République française*, 0272.
22. Ministry of Defence (United Kingdom). (2021, March). Defence and security industrial strategy: A strategic approach to the UK's defence and security industrial sectors (CM 410).
23. Ministero della Difesa (Italy). (2021, July 29). Direttiva per la politica industriale della difesa [Directive on defence industrial policy]. Rome: Ministero della Difesa.
24. State of Israel. (2007). Defense Export Control Law, 5766–2007. Ministry of Justice.
25. Government of Spain. (2007). Law 53/2007 on the control of external trade in defence material and dual-use goods. *Boletín Oficial del Estado*.
26. Republic of Korea. (2015). Defense Technology Security Act. Korea Legislation Research Institute. https://elaw.klri.re.kr/eng_service/lawView.do?hseq=38501 (accessed December 10, 2025).
27. DeVore, M. R. (2012). Organizing international armaments cooperation: Institutional design and path dependencies in Europe. *European Security*, 21(3), 432–458. <https://doi.org/10.1080/09662839.2012.667806>
28. Ross, T. (2017, November 21). DoD's international armament cooperation: A unique opportunity for transformative change. Center for Strategic and International Studies.
29. Watling, J., & Reynolds, N. (2023, November 20). Preliminary lessons from Ukraine's offensive operations: 2022–23. Royal United Services Institute. <https://www.rusi.org/explore-our-research/publications/special-resources/preliminary-lessons-ukraines-offensive-operations-2022-23> (accessed December 10, 2025).

Дата надходження статті: 09.12.2025

Дата прийняття статті: 19.12.2025

Дата публікації статті: 29.12.2025